

Бондар Тамара Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики,
докторант, Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В КАНАДІ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

У статті схарактеризовано розвиток законодавчої політики Канади в галузі інклюзивної освіти, обґрунтовано послідовність Канади в просуванні демократичних цінностей, зокрема проаналізовано активну участь у розробленні «Загальної декларації прав людини» і низки міжнародних конвенцій. На прикладі провінцій Саскачеван та Онтаріо продемонстровано, що законодавча база в галузі інклюзивної освіти Канади, ґрунтуючись на гуманістичних цінностях, мала вплив на формування законодавства в інших провінціях і територіях, міжнародної законодавчої бази й законодавства США.

Ключові слова: інклюзивна освіта, законодавча база, права людини, тенденції, Канада, особливі освітні потреби.

Вступ. Процес упровадження інклюзивної освіти в Україні гальмують незадовільні загальні тенденції розвитку освіти в державі. Вітчизняна освіта переживає складний процес реформування, що характеризується як неоднозначний і нерівномірний. Відбуваються корекційні заходи з реформування, які змінюють організацію та зміст виховання на рівні коригування й адаптації. Сформульовано вимоги до модернізації програм, підручників і методів навчання; задекларовано та проголошено структурні реформи. Попри це низький ступінь скоординованості між різними рівнями й типами освіти сповільнює структурне реформування. Отже, корекційне, модернізаційне та структурне реформування не розв'язують завдання, пов'язаного з перетворенням системи освіти на дієвий чинник розвитку суспільства. Освіта України потребує системного реформування (на рівні держави), що полягає в удосконаленні законодавства, зміні освітньо-виховної парадигми, оновленні матеріально-технічної бази, підвищенні соціального статусу працівників освіти як ключового чинника змін, забезпеченні рівного доступу до якісної освіти всім дітям.

Уважаємо, що системне реформування вможливить упровадження інклюзивної освіти, сприятиме доступності одержання освітніх послуг. Водночас зазначимо, що системне реформування можливе лише за умови зміни пріоритетів держави й окреслення дієвих механізмів реалізації всіх задекларованих законів і нормативно-правових актів. Долучившись до міжнародних угод «Конвенції про права дитини», «Конвенції про права інвалідів», Україна має довести право на європейськість, утвердивши такі цінності, як справедливість, людська гідність і рівність. У зв'язку з цим постає необхідність переосмислити зарубіжний досвід розвитку інклюзивної освіти, зокрема практику Канади, що дасть змогу спрогнозувати результати й оптимізує формування ставлення до інклюзивної освіти не як до тимчасового явища, а як до стійкого, перманентного руху в напрямі розбудови справедливого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розвитку інклюзивної освіти в Канаді стали предметом численних праць зарубіжних та вітчизняних дослідників. Порівняльну характеристику спеціальних освітніх послуг провінцій і політики Ка-

нади запропоновано в роботах С. Петерс (S. Peters), Х. Тауел (H. Towle), М. Янукайнена (M. Jahnukainen). Етапи історичного розвитку аналізували У. Гедуард (W. Hedward), Дж. Ендрюз (J. Andrews), Дж. Лупарт (J. Lupart), М. Орланскі (M. Orlansky). Особливості системи фінансування спеціальних освітніх послуг провінцій Альберта, Британська Колумбія та Онтаріо описано в працях Дж. Герман (J. Herman). Відповідність вимогам міжнародного законодавства студіювала С. Лорен-Бойі (C. Laurin-Bowie). Серед українських дослідників особливості розвитку інклюзивної освіти в Канаді вивчали В. Азін, Л. Байда, С. Буров, Я. Грибальський, А. Колупаєва, О. Красюкова-Енс, Ю. Найда, М. Сварник, О. Софій, Е. Чернобай. Напрацювання дослідників використано для розроблення тренінгових модулів, навчально-методичних рекомендацій з огляду на досвід Канади. Незважаючи на активне опрацювання проблеми, нині зростає актуальність реалізації інклюзивної освіти в Україні, посилені стають потенційні ресурси практики Канади, що вмотивовує доцільність запропонованої розвідки.

Метою статті є виокремлення тенденцій розвитку інклюзивної освіти в Канаді через формування законодавчої й нормативно-правової бази провінцій і територій, що підвищує поінформованість фахівців та сприяє розбудові інклюзивної школи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні парадигмою цивілізаційних змін стає людиноцентризм. Виховний ідеал постіндустріального суспільства – це людина духовна, творча, яка розуміє цінність іншої людини, дотримується принципів справедливості, прав та обов'язків у суспільстві. Інклюзивна освіта, ґрунтуючись на гуманізмі, прагне змінити ставлення типових людей до осіб, які страждають через соціальну нерівність, зазнають соціального гніту у зв'язку з інвалідністю. Загально визнана тенденція до глобалізації, зростання взаємозалежності людського суспільства впливають на суспільні процеси в Україні, змушуючи критично переосмислювати власний вектор руху й звертатися до досвіду країн, що десятиліттями розбудовують інклюзивне суспільство.

На сучасному етапі розвитку, як зазначає С. Лорен-Бойі (C. Laurin-Bowie), виконавчий директор міжнародної організації «Інклюзія міжнародна» (Inclusion International), у Канаді все ще помітні про-

блеми на шляху до реального включення всіх учнів. Проте з року в рік Канада доводить, що інклюзія можлива. Реальний життєвий досвід учнів, сімей і шкіл Канади переконує, що інклюзія не лише можлива, а й реалізовувана, забезпечує якісною освітою всіх дітей[1].

Становлення інклюзивної освіти в Канаді відбувалося в межах забезпечення рівності прав громадян. Канада послідовно запроваджувала політику просування демократичних цінностей, беручи активну участь у розробленні Загальної декларації прав людини в 1947 – 1948 роках. Сьогодні Канада – учасницею семи основних міжнародних конвенцій із прав людини, закликає всі країни світу долучатися до прогресивних ініціатив[2].

Розробляючи міжнародну політику в царині прав людини, Канада зважає на громадськ удумку, проводить консультації з іншими урядовими відомствами та неурядовими організаціями, бере участь у діалозі із закордонними колегами, уважно стежить за діяльністю парламентського підкомітету з прав людини.

Права людини – центральна тема канадської зовнішньої політики через цілу низку причин: позиціонування громадянами Канади уряду як лідера усфері прав людини через відображення й просування канадських цінностей; визнання громадянами Канади верховенства права й закону таставлення до захисту прав не лише як до цінності, а як до обов'язку.

Упродовж 1960 – 1970 рр. у Канаді домінувало переконання про рівність можливостей усіх дітей в отриманні освітніх послуг, що сприяло розширенню спеціальних освітніх послуг для дітей з обмеженими можливостями. Поширення інклюзії оптимізував ухвалений у серпні 1960 р. «Більш про права громадян» підписання Канадою договору про створення Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР, Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD))у квітні 1961 р.

Правонаступником федерального закону «Більш про права громадян» є «Канадська Хартія прав і свобод» («The Canadian Charter of Rights and Freedoms», 1982 р.). Хартія має більшу законодавчу силу, оскільки утворює першу частину Конституційного акта 1982 р., тобто слугує конституційним документом. Мета Хартії – захист усіх громадян, зокрема дітей, від анти суспільних дій і дискримінації. Особливу увагу закладено на захисті прав громадян, які мають психічні або фізичні порушення. Зміни в законодавстві були спричинені міжнародним рухом на захист прав і свобод людини та прогресивністю лідерів уряду Канади.

Канада підписала Конвенцію про права дитини 28 травня 1990 р. і ратифікувала її 1991 р., однак до ратифікації договору закони Канади стосовно осіб з інвалідністю й доступності освіти суттєвою мірою або повністю відповідали Конвенції. Це підтверджує аналіз процесу формування законодавчого та нормативно-правового забезпечення розвитку спеціальних освітніх послуг окремих провінцій і територій.

Однією з перших провінцій, де розвивалася інклюзивна освіта, уважають Саскачеван, причому поступ був зумовлений соціально-економічними чинниками. Сільська, малонаселена провінція не мала фінансової змоги організувати «подвійну» шкільну систему. Із 1969 р. до 1971 р. тривала наполеглива

праця, що передбачала розроблення закону стосовно забезпечення особливих освітніх потреб дітей. Вагомий вплив на створення закону мав опублікований звіт Комітету провінції Онтаріо «Життя й навчання» («Living and Learning», 1968 р.) про мету й завдання освіти в школах Онтаріо. Звіт широко обговорювали всією країною. Унікальність звіту полягала в переконливому обґрунтуванні необхідності забезпечення права на безкоштовну, доступну загальну освіту всім учням, першорядність права батьків обирати тип освіти для дитини. Одночасно вийшов національний звіт «Один мільйон дітей» («One million children»). Характерно, що звіт ініційований національними адвокаційними групами, які працювали з дослідницькими комісіями. Робота містила результати ґрунтовних досліджень, що впливали на подальше формування політики спеціальної освіти [3, с. 198].

«Стандарти для вчителів виняткових дітей у Канаді» («Standards for Educators of Exceptional Children in Canada») -другий звіт національного рівня (1971 р.), в основу якого покладено трирівневу модель підготовки педагогічних кадрів. Учителів загальноосвітньої школи доручали навчати дітей зі спеціальними потребами. Виникала необхідність забезпечити підготовкою вчителів загальноосвітніх шкіл. У зв'язку з цим модель підготовки вчителя національного звіту стала основою для розроблення програми підготовки майбутніх фахівців університету Отже, Саскачеван є першою провінцією, що започаткувала обов'язковий курс спеціальної освіти для вчителів початкової школи. Підготовка вчителів спеціальної освіти та вчителів ресурсних класів також зазнала суттєвих модифікацій у напрямі вимог інклюзивного навчання.

Перший закон стосовно дітей з особливими потребами ухвалений у 1971 р., тобто на чотири роки раніше за виховний Закон США «Освіта для всіх дітей із порушеннями» ЦП- 94-142 (1975 р.). Закон уможлилював доступ до безкоштовної, доступної освіти всім дітям, незалежно від тяжкості захворювання; містив процедуру зарахування дітей; представляв вимоги щодо індивідуальних навчальних програм, адаптованих до потреб учнів; регламентував вимогу навчати дітей у менш обмеженому середовищі [4, с. 199]. Ці чотири елементи пізніше були відображені в Законі США ЦП 94-142. Суттєвий вплив на процес де інституалізації й нормалізації в провінції мали видатні науковці, практики, захисники прав людини, зокрема В. Вулфенсбергер (W. Wolfensberger), який виступав із палкими промовами про закриття всіх спеціальних закладів як про уособлення сегрегації й порушення прав громадян, Б. Блатт (B. Blatt), Л. Данн (L. Dunn), С. Лейкок (S. Laycock), Ф. Уайнтрауб (F. Weintraub).

Завдяки успішним законодавчим ініціативам провінції Саскачеван, була створена робоча група для підготовки моделі спеціального законодавства Канади. Проте, за словами членів групи, закон мав свій термін дії й часто втрачав актуальність ще до його ухвалення. Замість закону вийшла збірка «Справа принципу: керівні принципи законодавства щодо надання послуг дітям з особливими потребами» («A Matter of Principle: Principles Governing Legislature for Services for Children with Special Needs») [5]. У роботі описано 33 універсальні принципи - підґрунтя для виваженого закону в галузі спеціальних потреб.

До сьогодні всі принципи активно використовують у політиці спеціальної освіти. Унаслідок цілеспрямованої політики в середині 1970 рр. були закриті спеціальні заклади для дітей із тяжкою формою інвалідності.

У провінції Онтаріо в 60 рр. ХХ ст. вагомий вплив на формування цінностей інклюзії мали лобістські групи, що вимагали від шкіл чіткого дотримання зобов'язань. Для ухвалення «Білля 82», який уможливив доступ до загальної освіти дітям з особливими потребами, були створені передумови: розроблена «Програма раннього виявлення», навчальні програми для дітей, які мали труднощі в навчанні, запропоновані нові методи навчання, навчальне середовище, вимоги до іспитів (усі аспекти підпорядковані концепції відкритого класу). Попри суттєві успіхи, система освіти Онтаріо є не достатньо інклюзивною. Закон «Про освіту» («The Education Act») і підзаконні акти не вимагають автоматичного включення у звичайні класи дітей з обмеженими можливостями, створюючи умови для відокремлення [6, с. 2].

Розвиток спеціальної освіти в Атлантичних провінціях Канади став можливим і консолідованим завдяки укладанню міжпровінційної угоди між міністрами освіти провінцій Нью-Брансвіка, Ньюфаундленда, Нової Шотландії й Острова Принца Едуарда та створенню в 1975 р. Відомства з питань спеціальної освіти провінцій Атлантичного регіону («The Atlantic Provinces Special Education Authority») (APSEA). Угода APSEA – унікальна для Канади (єдина серед усіх провінцій і територій), вона слугує моделлю для надання послуг на регіональному рівні. Експлуатаційні витрати розподілено серед чотирьох провінцій. Угода вповноважує Відомство з питань спеціальної освіти Атлантичних провінцій надавати освітні послуги від народження до 21 року особам, які мають сенсорні порушення. Відомством керує Рада директорів із 12 осіб, які представляють чотири провінції. Від кожної провінції до складу відомства входять заступник міністра освіти (постійний член відомства) і два додаткові члени, яких призначає віце-губернатор терміном на два роки. Правління відповідає за загальне планування й політику в галузі спеціальної освіти. Відомство керується принципами дитиноцентризму, індивідуалізації співпраці, підтримки, рівності, відповідальності, орієнтації на майбутнє [7].

У Британській Колумбії діє внутрішній між-міністерський договір між міністерствами освіти, дитини й розвитку сім'ї, здорового способу життя і спорту, здоров'я, громадської безпеки (п'ять міністерств), підписаний у 1989 р. Мета документа – перетворення Британської Колумбії на найосвіченішу та найграмотнішу провінцію на всьому континенті, а також забезпечення оптимальних умов для розвитку, здоров'я, добробуту й досягнень усіх дітей і молоді провінції [8]. Договір окреслював діапазон послуг, уточнював обов'язки кожного міністерства, уможлиблюючи скоординовану діяльність для досягнення найкращого результату. Договір ґрунтований на принципах дитиноцентризму, уваги до навчання, здоров'я, розвитку, сім'ї, поваги до відмінностей, скоординованості дій, відданості співпраці.

На сучасному етапі міністерство освіти кожної провінції й території розробило положення про організацію інклюзивної освіти з огляду на особливі

освітні потреби. Положення різні за структурою, однак ідентичні щодо покликання на основні міжнародні документи. Оскільки Канада є активним підписантом Конвенції ООН про права дитини та Конвенції про права інвалідів, розбудова інклюзивної освіти в Канаді базована на дотриманні міжнародного законодавства у сфері забезпечення доступу до освіти учнів з особливими потребами. Дві зазначені вище Конвенції ООН вважають орієнтиром для розбудови політики на федеральному рівні стосовно реалізації права кожної дитини з інвалідністю на інклюзивну освіту, незалежно від місця проживання.

У нормативних документах керуються статтею 23.1 Конвенції ООН про права дитини, що регламентує визнання необхідності забезпечення дітям з обмеженими можливостями повноцінного й гідного життя в умовах, які формують почуття впевненості в собі й полегшують активну участь у житті суспільства. Із Конвенції про права інвалідів роблять покликання на статтю 24.1 про забезпечення інклюзивної освіти на всіх рівнях і навчання протягом усього життя. Наголошено на необхідності включення дітей з інвалідністю в систему загальної освіти й надання необхідної підтримки для ефективного навчання в умовах, що максимально сприяють засвоєнню знань і соціальному розвитку. Відповідно до мети повного охоплення необхідно вживати ефективних заходів з організації індивідуалізованої підтримки.

Незважаючи на суттєві успіхи, уряд Канади постійно вивчає питання інклюзивної освіти через стурбованість про майбутнє держави, розуміння того, що економічний і соціальний добробут Канади залежить від інвестицій у дітей уже сьогодні, від забезпечення можливостей для повного розкриття потенціалу кожної дитини [9, с. 1]. Захисник прав осіб з обмеженими можливостями Х. Тоул рекомендує адміністрації провінцій і територій постійно оновлювати напрями діяльності стосовно освіти дітей з обмеженими можливостями [10].

Висновки. У галузі законодавчого забезпечення інклюзивної освіти Канада посідає одне з перших місць серед розвинутих держав світу, що засвідчують численні міжнародні ініціативи Канади в галузі освіти дітей з особливими потребами. Внутрішні закони стосовно освіти дітей з особливими потребами відрефлектовують концепцію гуманізму «Канадської Хартії прав і свобод», що орієнтована на забезпечення добробуту всіх людей, повагу до свободи кожної особистості. Закони у сфері інклюзивної освіти Канади здебільшого передували розробленню «Конвенції про права дитини» та повністю або частково відповідали принципам міжнародного законодавства. Ефективність законів Канади вмотивована забезпеченням певних умов: ставленням до людини як до вищої цінності, активністю прибічників розбудови гуманного суспільства, створенням низки комісій із вивчення проблем розвитку інклюзивної освіти, опублікуванням звітів і розробленням принципів продуктивного законодавства. Для успішної реалізації інклюзивної освіти в Україні потрібно подолати соціально-психологічні бар'єри на шляху до інклюзії, змінити підходи до артикуляції законів, надати державній політиці гуманістичної спрямованості. Інклюзія можлива й реальна в разі переформатування соціальних цінностей.

Список використаної літератури

1. Laurin-Bowie C. Commentary: Telling The Story Of Inclusive Education – From Canada To The World / C.Laurin-Bowie. - [e-resource]. - <<https://inclusiveeducation.ca/2016/03/21/commentary-telling-the-story-of-inclusive-education-from-canada-to-the-world/>>. – Заг. з екрану. – Мова англ.
2. Seven principal human rights treaties which Canada has ratified [e-resource]. - <<http://www.international.gc.ca/rights-droits/obligations.aspx?lang=eng/>>. – Заг. з екрану. – Мова англ.
3. A History of Education in Saskatchewan: Selected Readings/ In B.W.Noonan, D.M.Hallman, M.Scharf (Ed.). Canadian Plains Research Center: University of Regina Press, 2006. – 235 p.
4. Ibid
5. A matter of principle: Principles governing legislation for services for children with special needs /Canadian Committee, Council for Exceptional Children in Canada. - Niagara Falls, Ont, 1974. – 25 p.
6. Ontario Policy/Program Memorandum No.119 «Developing and Implementing Equity and Inclusive Education Policies in Ontario Schools, Toronto: Ministry of Education, 2009. – 9 с. [e-resource]. - <<http://www.edu.gov.on.ca/extra/eng/ppm/119.pdf/>>. – Заг. з екрану. – Мова англ.
7. Legal Considerations and AT in the Educational setting in Canada [e-resource]. - <<http://www.snow.idrc.ocad.ca/node/220/>>. – Заг. з екрану. – Мова англ.
8. Inter-ministerial Protocols for the Provision of Support Services to Schools [e-resource]. - <www.bced.gov.bc.ca/specialed/docs/interministerialprotocols.pdf/>. – Заг. з екрану. – Мова англ.
9. Children's Rights: Right In Principle, Right In Practice / Canadian Coalition for the Right of Children [e-resource]. - <http://www.cccabc.bc.ca/res/pubs/pdf/CCRC_Report_UN_CRC.pdf/>. – Заг. з екрану. – Мова англ.
10. Towle H. Disability and Inclusion in Canadian Education: Policy, Procedure, and Practice / H.Towle //Canadian Centre for Policy Alternatives, June 2015. - 68 p. [e-resource]. - <http://www.communitylivingkingston.org/Portals/11/Disability_and_Inclusion_in_Education.pdf>

Стаття надійшла до редакції 26.04.2016 р.

Бондар Тамара

кандидат педагогических наук, доцент кафедры прикладной лингвистики,
докторант, Черкасский национальный университет
имени Богдана Хмельницкого, г.Черкассы, Украина

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАНАДЕ: ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

В статье характеризуется развитие законодательной политики Канады в области инклюзивного образования, обосновывается последовательность Канады в продвижении демократических ценностей, в частности активное участие в разработке «Всеобщей декларации прав человека» и ряде международных конвенций. На примере провинций Саскачеван и Онтарио демонстрируется, что законодательная база в области инклюзивного образования Канады, основываясь на гуманистических ценностях, оказала влияние на формирование законодательства международной законодательной базы и законодательства США.

Ключевые слова: инклюзивное образование, законодательная база, права человека, тенденции, Канада, особые образовательные потребности.

Bondar Tamara

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Applied Linguistics, Doctoral Candidate, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University,
Cherkasy, Ukraine

TRENDS IN INCLUSIVE EDUCATION DEVELOPMENT IN CANADA: LEGISLATURE

This article provides an overview of legislation in Canada pertaining to special education and children with special education needs. Human rights issues have always been central to both foreign and domestic policy in Canada, thus underpinning its legislature. Pursuing democratic values, Canada was the leading country preparing and drafting the Universal Declaration of Human Rights (UDHR, 1948). Saskatchewan has been one of the first provinces in developing education policy to include students with special needs in the mainstream. The inclusive education policy in Saskatchewan was impacted by the report of the Provincial Committee on the Aims and Objectives of Education in Ontario. Having influenced other provinces, however, Ontario introduced its special legislation in 1980. Known as “Bill 82” this legislation was a landmark in special education containing many provisions that are in use today. Currently, Ministry of Education in every province and territory is responsible for developing guidelines that help to realize inclusive education goals. Most regulatory documents cite the articles from the Convention on the Rights of the Child and Convention on the Rights of Persons with Disabilities, focusing attention on providing inclusive education for students with special needs. Ukraine can follow in Canada's footsteps if it reconsiders its social and educational policy to turn from segregation and institutionalization to being truly inclusive.

Key words: inclusive education, legislation, human rights, trends, Canada, special educational needs.